

Janne Kurki

Parallaksia kerrakseen – Slavoj Žižekin pääteos?

Slavoj Žižek, *The Parallax View*. The MIT Press, Cambridge, Mass. 2006. 434 s.

Slavoj Žižek (1949–) toimii uuden kirjansa mukaan tätä nykyä tutkijana Ljubljanan yliopistossa Sloveniassa ja johtajana Humanististen tieteiden keskuksessa Birkbeck Collegessa Lontoossa. Massachusetts Institute of Technology on julkaissut Žižekin uusimman teoreettisen monografian *The Parallax View*, jota Žižek itse luonnehtii pääteoksekseen.

On selvää, että näin on luotu lukijalle melkoiset odotukset. Žižek tunnetaan nimittäin tuotteliaana kirjoittajana, jonka luomassa diskursiivisessa kentässä teosten rajat eivät ole olleet aina kovinkaan selkeitä, vaan samat kysymykset ja esimerkit ovat toistuneet eri esseissä ja kirjoissa hiukan eri kontekstissa: Žižek on usein pyrittänyt pikemminkin eräänlaista diskursiivista koneistoa kuin tuottanut erillisiä teoksia – mikä vastannee ainakin jossain määrin hänen teoreettisia näkemyksiäänkin.

Nyt kyseessä on kuitenkin siis Žižekin itsensä mukaan *magnum opus* ja lisäksi kustantajalta, jonka nimeen liitetään hiukan erilaisia mielikuvia kuin esimerkiksi Versoon, yhteen Žižekin pääjulkaisijoista. Jotain erilaista on siis luvassa, vai onko?

The Parallax Viewin rakenne on lähes identtinen Žižekin vuonna 1989 julkaistun läpimurtoteoksen *Ideologian ylevä objekti* kanssa: kumpikin koostuu kolmesta osasta, joista kukin jakautuu kahteen lukuun – tosin niin, että uusimmassa teoksessa on osien I ja II sekä II ja III välissä ”välinäytökset”, joita läpimurtoteoksessa ei ollut. Lyhyt vilkaisu sisällysluetteloon ja yleissilmäys tekstiin itseensä antavat myös varsin samanlaisen vaikutelman kuin *Ideo-*

logian ylevä objekti: lacanilaisen terminologian, saksalaisen idealismin ja marxilaisten klassikoiden lisäksi aiheet liikkuvat villisti päivänpolttavasta politiikasta populaarikulttuuriin ja taiteisiin.

Kaikki tähän on jo varsin tuttua Žižekin lukijoille, joten jos tämä on Žižekin *magnum opus*, sen, mikä erottaa sen Žižekin muista teoksista, täytyy olla jossakin muualla. Koska Žižek on itse horjuttanut työssään jo 1980-luvulta alkaen sisällön ja muodon välistä erottelua, voimme vain todeta, että tämän *magnum opuksen* suuruuden täytyy mitä ilmeisimmin olla siis siinä suunnassa, jota aikanaan kutsuttiin sisällöksi.

Parallaksi ja dialektinen materialismi

Žižek itse selvittää johdannossa kirjansa nimeä viittaamalla vuonna 2003 julkaistuun ”uutiseen”, ettei Walter Benjamin ehkä tapanutkaan itse itseään, vaan joutui Stalinin salamurhaajien uhriksi vuonna 1940 – kiitos Benjaminin ’Historian käsitteestä’ -tekstin pohjalta suunnitteleman laajemman teoksen, joka olisi sisältänyt silloisen neuvostomarxismin kritiikkiä.²

Tämä uutinen yhdistää toisiinsa kaksi yhteensopimatonta tasoa, joista toinen liitetään nimeen Stalin, toinen nimeen Benjamin. Näitä kahta toisensa poissulkevaa tasoa voidaan tarkastella ”yhdessä” vain muuttamalla jatkuvasti näkökulmaa kahden pisteen välillä, pisteen, joiden välillä minkäänlainen synteesi, välitys tai neutraali yhdistävä perusta ei ole mahdollinen. Tämän ”parallaktisen

näkemyksen” Žižek yhdistää perinteiseen lacanilaiseen rakenteeseen, Möebiuksen suikaleeseen.³

Vaikka Möebiuksen suikale onkin klassisena lacanilaisena rakenteena vilahdellut ennenkin Žižekin teoksissa, sillä on nyt mitä ilmeisimmin uusi tai ainakin tarkennettu funktio Žižekin ajattelussa: ”Tämä kirja perustuu strategiseen poliittis-filosofiseen päätökseen nimetä tämä kuilu, joka erottaa Yhden itsestään, termillä parallaksi.” (7)

Tällaisia parallakseja on Žižekin mukaan erilaisissa nykyteorioissa lukuisia: kvanttifysiikassa aalto-partikkeli-dualismi, neurobiologiassa se, ettei aivoissa ”ole ketään kotona”, ontologiassa ontologisen ja ontisen välinen ylittämätön ero, Freudin kirjoituksissa parallaksi tiedostamattoman muodostelmien tulkinnan ja viettiteorian välillä ja niin edelleen. Lisäksi Žižek nostaa esiin filosofian statuksessa sellaisenaan esiintyvän parallaksin, johon palaan vielä alla.

The Parallax View rakentuu systemaattisesti parallaksin käsitteelle tai tarkemmin sanottuna kirja esittelee käsitteellisen järjestyksen parallaksikuilujen moneuteen keskittymällä parallaksin kolmeen päämuotoon: filosofiseen, tieteelliseen ja poliittiseen. Kirjan ensimmäinen osa käsittelee ontologista eroa itseään äärimmäisenä parallaksina; toisen osan aiheena on tieteellinen parallaksikuilu kokemuksen todellisuuden ja sen tieteellisen selityksen välillä; kolmas osa taas keskittyy sosiaaliseen antagonismiin, jossa vastapuolten välille ei ole yhteistä perustaa ja jota kutsuttiin aikoinaan ”luokkataisteluksi”.

Žižek pelaa uhkapeliä ja veikkaa,

että tämä parallaksikuilun käsite tarjoaa avaimen, jonka avulla voidaan erottaa dialektiikan ”kumouksellinen ydin”: ”Tämän parallaksikuilun kunnollinen teoretisointi on välttämätön ensimmäinen askel *dialektisen materialismin* filosofian rehabilitoimisessa.” (4. Kursiivi Žižekin.) Tässä Žižek toteaa eksplisiittisesti jakavansa Alain Badioun vakaumuksen, jonka tämä esittää uusimmassa teoksessaan *Logiques des Mondes*: on tullut aika omaksua avoimesti dialektisen materialismin problemaattinen termi.⁴

Žižek huomauttaa, että vaikka kyse onkin dialektisen materialismin rehabilitoinnista, ei tämä tarkoita klassisen dialektisen materialismin naiiviuksien – esimerkiksi korrespondenssi-ajatukselle perustuvan peilitheorian, jonka mukaan tieteelliset lauseet heijastelisivat todellisuutta ja olisivat siten jonkinlaisessa korrespondenssisuhteessa todellisuuden kanssa – omaksumista. (6) Sen sijaan kyse on siitä, että Žižekin oma hegeliläis-lacanilainen positio ja dialektisen materialismin filosofia ovat identtisiä hegeliläisinä äärettöminä arvostelmina: kyse on korkeimman ja matalimman spekulatiivisesta identiteetistä. (5)

Ottaen huomioon, että Žižek tunnetaan varsin erikoisista, joskin kieltämättä taidokkaista ja Hegelin marxilaiseen tulkintatraditioon peirehtyneistä Hegel-luennoistaan, jää tällaisen väitteen vastaanottaminen jokaisen lukijan omalle vastuulle. Žižekin väite, että *The Parallax View* on hänen suurteoksensa, alkaa kuitenkin pikkuhiljaa hahmottua: Žižek on määrittelemässä uudelleen dialektista materialismia ja siinä samassa omaa Hegelistä ja Lacanista ammentavaa projektiaan. Käytännössä tämä tarkoittaa mitä ilmeisimmin sitä, että Žižek on ottanut perinteisin termein askeleen vasemmalle päin (mikä ei tarkoita, että hän olisi alkanut kannattaa entistä neuvostoliittolaista reaaliosialismia – onhan Žižek nähnyt läheltä yksipuoluejärjestelmän toiminnan työskennelleessään entisessä Jugoslaviassa sen ainoan Puolueen rivivirkailijana). Kyse on eurooppalaisesta uudesta vasemmistolaisuudesta, joka ammentaa marxilaisesta

traditiosta sortumatta naiiveihin dogmeihin. Mielenkiintoista on, että juuri tällainen eurooppalainen, teoreettisesti äärimmilleen viritetty vasemmistolaisuus on erittäin suosittua myös ja ehkä ennen kaikkea yhdysvaltalaisissa yliopistopiireissä: siinä missä Eurooppa ei tunnu oikein tietävän, mitä tehdä tälle ”Ljubljanan jättiläiselle”, Atlantin tuolla puolen hän on jo klassikkoviittauspiste eri ihmistieteissä.⁵

Mitä se onkaan - se filosofia?

Kuten kaikki klassikot, myös Žižek palaa kysymykseen siitä, mitä filosofia loppujen lopuksi onkaan. Kirjansa otsikon mukaisesti Žižek esittää, että parallaksi luonnehtii myös filosofiaa sellaisenaan. Toisaalta filosofit ovat filosofian alkuajoista asti esittäneet olevansa hyviä, jolleivät parhaita kansalaisia; toisaalta tämä on tietenkin vain elonjäämisstrategia, joka peittää filosofian kumouksellisen luonteen. (7–8) Esikraatikoista lähtien filosofia on johtanut mahdottomaan asemaan suhteessa yhteisöläisiin identiteetteihin: filosofia ilmestyy eri yhteisöjen välitiloissa, joilla ei ole mitään positiivista identiteettiä. Tämä tulee Žižekin mukaan hyvin esiin muun muassa Descartesilla, Spinozalla ja Nietzscheillä. (8)

Lienee ilmeistä, että näin Žižek ”määrittelee” epäsuorasti myös omaa filosofista positiotaan: todelliselle filosofialle ei voi antaa mitään positiivista identiteettiä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että filosofia saa asemansa aina suhteessa joihinkin yhteisöihin, joihin filosofia ei kuitenkaan kuulu ja joille filosofit kuitenkin vakuuttelevat olevansa ”hyviä kansalaisia”. Klassinen esimerkki tästä on Sokrateen puolustuspuhe Platonin Apologiassa. Lähes yhtä tunnettuja ja jännitteisiä ovat Kantin suhde aikansa monarkiaan, Heideggerin suhde aikansa Saksaan ja Sartren suhde aikansa Ranskaan. Ja koska tässä puhutaan nyt lacanilaisesta ajattelijasta, mieleen tulee auttamatta myös Lacan, joka painottaa – perustaessaan yhtä kouluistaan – omaa yksinäisyyttään suhteessa psykoanalyyt-

tiseen asiaan/syyhyn.⁶ Suomalaisesta ajattelusta tällaiset merkkipaalat valittavasti puuttuvat.

Filosofia implikoi Žižekille siis eräänlaisen väistämättömän, filosofista erottamattoman yksinäisyyden: filosofi on filosofina määritelmän mukaan vailla yhteisöllistä identiteettiä. Kyse ei ole mistään psykologisesta emootiosta tai psykiatrisesta välittäjäainevajeesta: filosofista ei parane serotoniinin takaisinoton estäjillä eikä kognitiivisella terapialla, eikä edes – tehkäämme tämä tässä heti selväksi – lacanilaisella psykoanalyysillä. Näin katsottuna Žižek on Žižek – eikä häneen voida muita ”määritelmiä” sitten liittääkään. Silti tai ehkä pikemminkin juuri siksi kyseinen kirja on filosofinen teko: se ei vertaudu mihinkään ja seisoo silti ehdottomasti keskellä länsimaisen filosofian perinnettä, jakaen filosofian yksinäisyyden muiden filosofien kanssa.

Kirjallisuus

- Badiou, Alain, *Logiques des Mondes – L'ère et l'événement*, 2. Éditions du Seuil, Paris 2006.
- Benjamin, Walter, Historian käsitteestä, *Messiaanisen sirpaleita – Kirjoituksia kielestä, historiasta ja pelastuksesta*. Suom. Raija Sironen. Kansan Sivistystyön Liitto & Tutkijaliitto, Helsinki 1989.
- Kurki, Janne, *Lacan ja kirjallisuus – Poe, Shakespeare, Sofokles, Claudel, Duras ja Joyce*. Apeiron Kirjat, Helsinki 2004.
- Lacan, Jacques, Acte de fondation. Kirjassa Jacques Lacan, *Autres écrits*, Éditions du Seuil, Paris 2001.
- Lacan, Jacques, *Le Séminaire – Livre XI: Les quatre concepts fondamentaux de la psychanalyse, 1964*. Éditions du Seuil, Paris 1973.
- Platon, Apologia. Kirjassa *Platonin Teokset I*. Otava, Helsinki 1977.
- Žižek, Slavoj, *Ideologian ylevä objekti* (The Sublime Object of Ideology, 1989). Suom. Heikki Kujansivu ja Janne Kurki. Apeiron Kirjat, Vantaa 2005.

Viitteet

1. Žižek 2005.
2. Benjamin 1989.
3. Möbeiuksen suikaleesta, ks. Kurki 2004, 234-240; Lacan 1973.
4. Žižek 2006, 387; Badiou 2006.
5. Perustan tämän väitteen paitsi alan kirjallisuuteen, myös esimerkiksi keskusteluihini Iowan yliopiston viestinnän professorin John Petersin kanssa.
6. Lacan 2001, 229.